

KÖNÜL NƏCƏFOVA
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
e-mail: najafova.konul1982@gmail.com

QEYRİ –İXTİSAS FAKÜLTƏLƏRİNDƏ İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNİN SƏMƏRƏLİ YOLLARI

Açar sözlər: nitq, meyar, dil, söz

Key words: speech, criteria, language, word

Ключевые слова: речь, критерия, язык, слова

Qeyri- ixtisas fakültələrində ingilis dilinin tədrisi prosesinin ixtisas-yönümlü şəkildə təşkil edilməsi, təlimin məqsədyönümlü, sistemli, mərhələli şəkildə həyata keçirilməsi, təlim prosesində istifadə edilən materialların tələbələrin maraq, ehtiyac və tələbatlarına uyğun olması, onun interaktiv şəkildə təşkil edilməsi, tələbələrin fəal iştirakçı qismində iştirak etməsi ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə təlimi prosesinin daha səmərəli şəkildə təşkil edilməsinə və həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət baxımından yüksək nailiyyətlərin əldə edilməsini təmin edə bilər.

İxtisası dil olmayan fakültələrdə ingilis dilini öyrənən və gələcəkdə müxtəlif sahələrdə fəaliyyətə hazırlaşan tələbələr üçün tələbə-yönümlülük prinsipi xüsusi əhəmiyyət kəsb etmiş olur. Tələbəyönümlülük müasir metodikanın əsas prinsiplərindən birinə çevrilmişdir.

Tələbəyönümlü tədrisin əsasını təşkil edən prinsiplərdən biri təlim prosesinin tələbələrin maraqları, tələbat və ehtiyacları üzərində qurulmasıdır. Qeyri-ixtisas fakültələrində ingilis dilini tədris edərkən burada təhsil alan tələbələrin tələbat və ehtiyaclarını, onların maraqlarının nəzərə alınması olduqca vacibdir. Tələbələrə düzgün şəkildə istiqamətləndirmək, onların müstəqil fəaliyyətlərini səmərəli şəkildə təşkil etmək üçün ayrı-ayrı tələbələr üçün fərdi proqramlar hazırlanmalıdır. Fərdi proqramları hazırlayarkən, müəllim tələbələrin fərdi xüsusiyyətlərini, onların dilin mənimsənilmə qabiliyyətini, eləcə də xarici dilin mənimsənilməsi prosesinə təsir edə biləcək psixoloji amilləri nəzərə almalıdır. Həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət cəhətdən tələb edilən səviyyəyə yiyələnmək üçün birinci növbədə ingilis dilini öyrənən tələbələrə dil üzərində müstəqil şəkildə işləmək, bilik və bacarıqlara müstəqil, sərbəst şəkildə yiyələnmək vərdisləri aşılanmalıdır.

Onu da demək lazımdır ki, onların heç də hamısı bu işin öhdəsindən asanlıqla gələ bilmir. Səmərəli nəticələrin əldə edilməsi üçün tələbələrə bu məqsədlə hazırlanmış xüsusi materiallar təqdim edilməlidir. Qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün əhəmiyyətli olan amillərdən danışarkən tələbələrin müstəqil öyrənmə fəaliyyətinin müəllim tərəfindən düzgün

şəkildə idarə edilməsi və ingilis dilinə mükəmməl şəkildə yiyələnmiş kadrlara ehtiyac və marağı olan müvafiq qurum və kompaniyalar tərəfindən göstərilən dəstək və yardımın əhəmiyyətini xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

Müstəqil işin üstünlüyü onun hər vaxt, hər yerdə həyata keçirilməsinin mümkün olmasıdır. Xarici dili öyrənmək arzusunda olan, onun praktik əhəmiyyətini tam şəkildə dərk edən tələbələrin böyük əksəriyyəti bu istiqamətdə fəaliyyətlərini müntəzəm surətdə təşkil etməli, bu məqsədlə xüsusi vaxt ayırmalıdır. Fərdi şəkildə işləməklə bərabər, tələbələr bəzən həmkarları və tələbə yoldaşları ilə birləşərək qruplar təşkil edə bilər və qrup daxilində tələbə yoldaşları ilə məsləhətləşmək imkanını əldə edə bilər. Qrup şəklində dil öyrənməyin əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, burada ingilis dilini öyrənən, lakin həmin dildə danışmaq, bu dildə ünsiyyətə girmək imkanı olmayan tələbələr bu cür imkanı əldə etmiş olur. Tələbələrin tədris edilən xarici dildə, o cümlədən ingilis dilində danışmaq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsinin yeganə yolu həmin dildə müntəzəm olaraq danışmaqdır (Badger). Onu da vurğulamaq lazımdır ki, auditoriya şəraitində keçirilən dərslərdən fərqli olaraq, tələbələrin müstəqil işinə ayrılan vaxt onlarda xarici dilin öyrənilməsinə olan maraq və motivasiyadan, özləri üçün sərbəst şəkildə tərtib etdikləri iş qrafikindən asılıdır. Beləliklə də, müstəqil işə ayrılan vaxta heç bir məhdudiyyət qoyula bilməz. Fərdi proqramları tərtib edərkən, müəllimlər ilk növbədə tələbələrin ingilis dili sahəsində olan bilik və bacarıq səviyyəsini, xüsusi testlər əsasında onlarda olan dil öyrənmə qabiliyyətinin səviyyəsini müəyyənləşdirməlidir. Bu gün dünyada və ölkəmizdə ingilis dilinin rolunu və əhəmiyyətini nəzərə alaraq, tələbələrdə xarici dillərin öyrənilməsində qabiliyyətləri müəyyənləşdirərkən xarici dil müəllimləri çox diqqətli olmalıdır, çünki bu amil insanın işə düzəlməsi imkanları ilə bilavasitə bağlıdır. Hər hansı təlim prosesini təşkil edərkən, birinci növbədə tələbələrin səviyyəsini qiymətləndirmək vacibdir. Burada özünüqiymətləndirmənin xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulamaq lazımdır. Tələbə təlim prosesində əldə etdiyi nailiyyətləri, təlim kursunun səmərəliliyini və xarici dili tədris edən müəllimin fəaliyyətinin effektivliyini qiymətləndirməlidir. Onu da demək lazımdır ki, Avropanın aparıcı ölkələrində keçirilən ESP təlimini həyata keçirən müəllimin xarici dili xüsusi məqsədlərlə öyrənən tələbələrə verdiyi qiymət onların kompaniya, müəssisələr tərəfindən işə qəbul olunması zamanı adı çəkilən qurumların rəhbərləri tərəfindən olduqca ciddi qəbul edilir və bəzən həlledici rol oynayır. Tələbələrin nailiyyətlərinin müəllim tərəfindən qiymətləndirilməsinin əhəmiyyəti danılmazdır. Öz növbəsində, tələbələr tərəfindən müəllimin fəaliyyəti və kursun qiymətləndirilməsi də olduqca vacibdir. Müasir dünyada biznes sahəsində aparıcı rol oynayan və global miqyasda aparıcı biznes dili statusunu əldə etmiş ingilis dilinin öyrənilməsi müxtəlif sahələrdə çalışan və çalışmaq

arzusunda olan bir çox insanlar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bir məsələdir. İngilis dilini bilmədən, onlar dövrün tələblərinə uyğun şəkildə fəaliyyət göstərə, dünyada ixtisasları ilə bağlı baş verən hadisələr, problem və yeniliklər haqqında məlumat əldə edə bilməz. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, ingilis dilini xüsusi məqsədlərlə öyrənənlər bu dilə qısa müddət ərzində və səmərəli şəkildə yiyələnəlməlidir. Bu səbəbdən, ingilis dilini xüsusi məqsədlərlə həyata keçirən ingilis dili müəllimləri müvafiq sahə haqqında məlumatlı olmalı və ingilis dilinin müvafiq sahələrdə çalışan mütəxəssislərə tədrisinin səmərələşdirilməsi haqqında daim düşünməli, yeni, daha effektiv təlim üsullarını işləyib hazırlamalıdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, tədrisin mərhələsindən asılı olaraq sözlərin təqdim edilməsi və mənimsənilməsi fərqli şəkildə baş verməlidir. Problemi araşdıran tədqiqatçıların bəziləri ESP ilə bilavasitə bağlı olan termin və ifadələri kontekst daxilində mənimsənilməsini məqsədəuyğun hesab edir və həmin prosesin üç mərhələdən ibarət olduğunu qeyd edirlər.

Birinci mərhələdə müəllim tələbələrə söz və terminlərdən ibarət olan siyahını təqdim edir. Tələbələrə həmin terminləri yazılı nitqlərində istifadə etmək tapşırığı verilir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, tapşırığı yerinə yetirməzdən əvvəl tələbələrə təqdim edilmiş termin və ifadələrin semantik mənalarını təhlil etmək təklif edilir. Bir qayda olaraq, tələbələr həmin sözlərin gündəlik dildə istifadə edilən mənalarını tapmaqda çətilik çəkmirlər. Siyahıya sırf ESP termini daxil edilərsə, onun mənası müəllim və yaxud hazırlıqlı tələbə tərəfindən izah edilməlidir. Yazılı şəkildə fikirlərini ifadə edən tələbələr sözlərin kontekstual mənaların baş verən morfoloji dəyişiklikləri, eləcə də onların cümlədə yerinə yetirdiyi sintaktik funksiyaları bilməlidirlər. Bu cür yazı işlərinin bütün dil daşıyıcıları olmayan tələbələr üçün eyni olan çətinlikləri aşağıdakılardır: cümlələrin sadə quruluşu, mürəkkəb cümlələrin olmaması, təbii səslənən ifadələrin kifayət qədər olmamasıdır. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəzi yazı işləri yüksək səviyyədə yerinə yetirilir və yuxarıda qeyd edilən çatışmayan cəhətlər burada müşahidə edilmir. Tapşırığı fərdi şəkildə yerinə yetirən tələbələr fəaliyyətə cəlb edilmiş olur, onların diqqəti tapşırıq üzərində cəmləşdirilir. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, kontekstdən təcrid edilmiş ayrı-ayrı cümlələrin tərtib edilməsi tamamilə mənasız və qaydasızdır. İkinci mərhələdə tələbələrə bir-birinin yazı işlərini oxuyub onları qiymətləndirmək tapşırığı verilir. Tələbələrin diqqəti leksik vahid və sözbirləşmələrinə nə dərəcədə düzgün və kontekstə uyğun şəkildə istifadə edilməsi istiqamətinə yönəldilməlidir. Bu mərhələ də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki diqqət düzgün, qısa, aydın və adekvat şəkildə fikir və ideya ifadə etmək qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsinə yönəldilir. Qiymətləndirmə prosesini daha maraqlı etmək üçün ən yaxşı yazılı işi müəyyənləşdirmək məqsədilə müsabiqə elan edilə bilər. Qiymətləndirmə iki

meyarın əsasında həyata keçirilə bilər: məzmun və forma. Belə ki, hekayənin məzmunu və istifadə edilən leksik vahidlərin kontekstə uyğun olub-olmaması eyni dərəcədə əhəmiyyətlidir. Qiymətləndirmə prosesində bilavasitə iştirak edən tələbələr əslində dil öyrənmə prosesinə fəal şəkildə cəlb edilmiş olur. Bu onlarda dil öyrənmə strategiyalarının inkişaf etdirilməsi və daha uğurlu nəticələrin əldə edilməsinə imkan verir. Növbəti mərhələdə müəllim tələbələrə oxu üçün bu və ya digər mətni təqdim edir. Burada əsas əhəmiyyət ondan ibarətdir ki, tələbələrə təqdim edilmiş sözlər mətnə istifadə edilir. Bu da həmin sözlərin tələbələr tərəfindən təkrarən eşidilməsi və istifadə edilməsi üçün imkanlar yaradır. Beləliklə, ESP qeyri – ixtisas fakültələrində ixtisaslaşmış tədris edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Raz H. 1992. The Crucial Role of Feedback & Evaluation in Language Curriculum Development. RELC Journal 15(1): 1-29.
2. Richards, J.C and Rodgers, Th. S. 2003. Approaches and Methods in Language Teaching, Cambridge: Cambridge University Press, p 240.
3. Riley, P. 1989. Keeping secrets: ESP/LSP & the Sociology of Knowledge in European Journal of Teacher Education. Vol.12, pp.69-81.
4. Rivers, W.M. Individualized Instruction & Cooperative Learning: Some Theoretical Consideration, in Rivers (1976a), pp.236-55.
5. Schuman, J. Communication Techniques, Tq 6, (1972), pp.143-46.
6. Selinker, L. 1972. "Interlanguage", IRAZ, 10. 21, 219-31.
7. Taylor, Barry P. 1983. Teaching ESL Incorporating a Communicative Student- Centred Component. TESOL quarterly. 17: 69-88.
8. Van Essen, A.J. 1991. "English-a Word Language: Vol. 1, №2, pp.6-13.
9. Hutchinson, T., Waters, A. and Breen, M. "An English Language Curriculum for Technical Students" in "Practical Papers" in "English Language Education", vol. 2. Institute for Language Education, University of Lancaster, 1979.

K. Najafova

The effective ways of teaching english in esp faculties Summary

The article is devoted to the main principals of ESP. Nowadays the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners' ability to use the target language for communication. The process of teaching English should be based on the

communicative – functional approach to teaching languages. The whole process of teaching ESP should be goal-oriented and systematic.

The article also deals with the problem of working out effective ways of ESP. Special attention should be paid to preparing materials and activities for speaking. Preference should be given to materials.

While analyzing great attention was given to the facts taken from the literature. One of the important goal of the article is to detect and find out the role of the language. The author emphasizes its role, referring to the works of scientist that have been researched in this field of methodology. She emphasizes the emergence of ESP in methodology.

К.Наджафова

**Эффективные пути преподавания английского языка на
неязыковых факультетах**

Резюме

В данной статье рассматриваются к вопросу о принципах ESP. В условиях глобализации основная цель обучения иностранным языкам и их изучения состоит в формировании у обучаемых способности использовать язык в целях коммуникации. Процесс английскому языку в целом и процесс обучения должен базироваться на коммуникативно – функциональном принципе. Обучением ESP должно носить целенаправленный, системный, поэтапный характер, что будет содействовать повышению эффективности данного процесса.

В данной статье рассматриваются вопросы обучения ESP. Предпочтение должно быть отдано материалом.

Течение анализа большое внимание обращено на фактом , полученные из литератур. Один из важнейших целей- раскрыть роль. Она ссылаясь на работы ученых исследовавших эту область лингвистики, а также подчеркивает ее важность в методике.

Rəyçi: Nuriyyə Əliyeva
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru